

"בְּאֵלֶיךָ בָּאֵלֶיךָ חֹמֶר" מלחמת הארבעה נגד החטישה - אספלט

"וַיְהִי בַיּוֹם אֲמַרְפֶּל מֶלֶךְ שְׁנַעַר אֲרִיֹן מֶלֶךְ אֶלְסַר כְּדָרְלַעֲמֹר מֶלֶךְ עֵילָם וְתַדְעֵל מֶלֶךְ גּוּיִם. עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת בְּרַע מֶלֶךְ סָדָם וְאֶת בְּרִשָׁע מֶלֶךְ עַמְרָה שְׁנָאב מֶלֶךְ אֲדָמָה וְשִׁמְאָבֵר מֶלֶךְ צַבִּיִּים וְצַבִּוּיִים וּמֶלֶךְ בְּלַע הָיָא צַעַר. כָּל אֱלֹהִים חָבְרוּ אֶל עִמְקַ הַשְּׂדִיִּים הוּא יָם הַמֶּלַח. שְׂתִיִּים עֲשָׂרָה שָׁנָה עֲבָדוּ אֶת כְּדָרְלַעֲמֹר וְשִׁלְשׁ עֲשָׂרָה שָׁנָה מֵרָדוּ." (בראשית יד, א-ד).

"וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סָדָם וּמֶלֶךְ עַמְרָה וּמֶלֶךְ אֲדָמָה וּמֶלֶךְ צַבִּיִּים וְצַבִּוּיִים וּמֶלֶךְ בְּלַע הוּא צַעַר וַיַּעֲרֹכוּ אֹתָם מִלְחָמָה בְּעִמְקַ הַשְּׂדִיִּים. אֶת כְּדָרְלַעֲמֹר מֶלֶךְ עֵילָם וְתַדְעֵל מֶלֶךְ גּוּיִם וְאֲמַרְפֶּל מֶלֶךְ שְׁנַעַר וְאֲרִיֹן מֶלֶךְ אֶלְסַר אַרְבַּעַה מְלָכִים אֶת הַחֲמִשָּׁה. וְעִמְקַ הַשְּׂדִיִּים בְּאֵרַת בְּאֵרַת חֹמֶר וַיִּנְסוּ מֶלֶךְ סָדָם וְעַמְרָה וַיִּפְּלוּ שָׁמָּה וְהַנְּשֹׂאֲרִים הָרָה גָּסוּ. וַיִּקְחוּ אֶת כָּל רֶכֶשׁ סָדָם וְעַמְרָה וְאֶת כָּל אֲכָלָם וַיִּלְכְּוּ" (בראשית יד, ה-יא).

מהיכן באו ארבעת המלכים למלחמתם נגד מלכי עמק השדים?

"וַתְּהִי רֵאשִׁית מִמְּלַכְתּוֹ בְּכָל וְאָרֶץ וְאֶכָּד וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר" (בראשית י, י): מפסוק זה אפשר להבין ששנער כוללת את אזור בבל, ארד, אכד וכלנה. גם בסיפור מגדל בבל מצוין שהמגדל נבנה בשנער. רבנו בחיי כותב כי אלסר היא מְדִי, לפירוש זה נראה כי ברית ארבעת המלכים הייתה ברית של שכנים היושבים במסופוטמיה. השאלה הנשאלת היא מה הביא להקמת ברית בין יושבי מסופוטמיה כדי לקום ולצאת למלחמה ולא כדי לכבוש שכן בתום המלחמה מתואר המסע שלהם בחזרה.

"וַיְהִי בַנְּסֻעָם מִקְדָּם וַיִּמְצְאוּ בַקְעָה בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם. וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ הִבֵּה נִלְבְּנָה לְבָנִים וְנִשְׂרָפָה לְשִׂרְפָה וְתִהְיֶה לָהֶם הַלְבְּנָה לְאֹבֵן וְהַחֹמֶר הִיָּה לָהֶם לְחֹמֶר. וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם פֶּן נָפוּץ עַל פְּנֵי כָל הָאֲרָץ" (בראשית יא, ב-ד).

איור 3.16: תצלום של גושי אספלט מים המלח (שובאל, 2006)

מלחמות כאלה הן בדרך כלל כדי לשמור או להשיג חומר גלם כל שהוא המצוי באזור הלוחמה (מלחמת ארה"ב בכווית – המלחמה על שמירת זכויות הנפט). שאלה זו מחייבת אותנו לשאול מהו המשאב המיוחד את ים המלח שאותו באה ברית המלכים הצפונית "לכבוש". ייחודו של משאב ים המלח בעולם העתיק היה באספלט (איור 3.16).

עדויות על אודות האספלט בים הטלח עהעת העתיקה

השימוש בחומר או גופר – האספלט – ידוע עוד מתקופת הפרעונים. מסמכים היסטוריים מעידים על השיבותו של ים המלח כמקור לאספלט ועל שימושו השונים. במפת מידבא העתיקה מכונה ים המלח "ים האספלט". במזרח התיכון העתיק נעשה שימוש במרבצים טבעיים של אספלט לציפוי סירות, לייצור תרופות, לחניטת גופות, כמלט ללבנים וכחומר סתימה ואטימה מפני מים. המילה הפרסית לאספלט היא מומיה (Mumiya) וכנראה קשורה לכך שהמצרים הקדמונים עשו שימוש באספלט לצורכי חניטה. במזרח הרחוק אספלט טבעי עבר תהליך חימום ורתיחה אטי, מה שהותיר חומר עם משקל מולקולרי גבוה, שקיבל קשיות יפה בעת שהונח לקירור על גבי חפצים. הגאוגרף היווני, סטראבון, הזכיר את ים המלח והביטומן שבו. ההיסטוריון היווני, דיודורוס סיקולוס, כותב כי "ים המלח הוא ים גדול אשר יש ממנו הכנסה" וכי יש מסחר ער באספלט. יוסף בן מתתיהו מכנה את הים "אגם האספלט". הגאוגרף המוסלמי אל-מסעודי תיאר במאה העשירית אבנים היוצאות ממי הים, ואשר משמשות לטיפול בכאבי כליות. ביוון העתיקה כונה הים 'ים האספלט' ולפי תיאורם, דגים אמנם לא נמצאים בו, אבל מלח למטרות פולחן ולשימור מזון, מעיינות חמים לבריאות הגוף והנפש וגושי אספלט הנפלטים ממעמקיו וצפים עליו היו בין מתנות הטבע שבהן זכו השולטים על הים ועל הדרכים המובילות ממנו ואליו. היוונים מזכירים את האספלט, חומר אורגני שנפלט מהים מדי פעם, כמשאב איכותי ביותר. האספלט של ים המלח נחשב לאיכותי ביותר ומחירו בשוקי העולם הקדום היה בהתאם.

לכן אפשר לשער, כי ארבעת המלכים שבמסופוטמיה התארגנו כדי להשתלט על מקורות האספלט שבים המלח ולהבטיח את אספקתו הסדירה. הם יצאו למלחמה ולאחר שהבטיחו את מבוקשם, עזבו את האזור ושבו לארצם.

מקורות

שובאל, ש' (2006). **צפונות כדור הארץ**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.